

QISHLOQ XO'JALIGIDAGI GLOBAL MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI

*Ilmiy rahbar: Boltayeva Sh.B. – BuxDU,
“Yashil iqtisodiyot va agrobiznes” kafedrasida katta o'qituvchisi
Abdullayeva Lenora Erkin qizi – BuxDU,
3-1AGB-21guruh talabasi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada hozirgi davrdagi qishloq xo'jaligida uchraydigan global muammolar, ularning kelib chiqish sabablari hamda ularni kamaytirish usullari tahlil qilindi. Shuningdek, qishloq xo'jaligi muammolarining dunyo aholisi, mamlakatning oziq-ovqat xavfsizligiga bo'lgan ta'siri bilan bog'liq masalalar tahlil qilindi.

Kalit so'zlar: qishloq xo'jaligi, tuproq eroziyasi, iqlim o'zgarishi, kadrlar yetishmovchiligi, samaradorlikni oshirish, investitsiyalar

Agar dunyo odamlarini bog'laydigan bitta narsa bo'lsa, u ham qishloq xo'jaligi bilan bog'liq bo'lib hisoblanadi. Butun dunyo aholisi kundalik oziq-ovqat va boshqa asosiy ehtiyojlari qishloq xo'jaligiga bog'liq. Kundalik hayotimizda qishloq xo'jaligiga bo'lgan katta ehtiyojga qaramay, faqat bir nechta mamlakatlarda e'tibor qishloq xo'jaligini rivojlantirishga qaratilgan. Dehqonchilik uchun ajratilgan hududlar kam rivojlangan. Dunyoning oziq-ovqat xavfsizligi sezilarli darajada agrar sektor salomatligiga bog'liq bo'lganligi sababli, ushbu soha duch kelayotgan muammolarni nazorat qilish, xavflarni o'z vaqtida yumshatish, oziq-ovqat va boshqa qishloq xo'jaligi mahsulotlarini izchil ta'minlash juda muhimdir. Qishloq xo'jaligining bugungi kundagi eng dolzarb muammolari ekin maydonlari va chuchuk suv resurslarining kamayishi, dehqonchilikning eskirgan usullaridan foydalanish, tabiiy resurslarning kamayishi, atrof-muhitning ifloslanishining ortishidir. Bu omillarning barchasi bugungi kunda qishloq xo'jaligi barqarorligiga katta xavf tug'diradi.

Dunyo aholisi tez sur'atlarda o'sib bormoqda va qishloq xo'jaligi sektori aholining oziq-ovqatga bo'lgan talabini qondirish uchun jiddiy o'zgarishlarga duch kelishi kerak. Kichik fermerlar global oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga yordam beradigan asosiy o'yinchilardan biridir. Jahon Iqtisodiy Forumi ma'lumotlariga ko'ra, global miqyosda 600 million fermer xo'jaliklari ikki gektardan kamroq maydonda ishlaydi va yalpi qishloq xo'jaligining 24 foizida umumiy o'simlikchilik mahsulotlarining 28-31 foizini va oziq-ovqat ta'minotining 30-34 foizini tashkil qiladi.

Iqlim o'zgarishlari va global isish. Bugungi kunda qishloq xo'jaligi uchun eng katta tahdidlardan biri bu global isish tufayli iqlim o'zgarishidir. Iqlim o'zgarishining qishloq xo'jaligiga salbiy ta'siri tufayli har o'n yillikda hosildorlikning 5 foizga

pasayishi qayd etilgan. Global isish tufayli jazirama to'liqlar, ob-havoning o'zgaruvchanligi, qurg'oqchilik, bo'ronlar, hasharotlar hujumi va suv toshqini kabi dunyo bo'ylab kuchayib borayotgan hodisalar bugungi kunda qishloq xo'jaligiga jiddiy tahdid solmoqda. Iqlim o'zgarishi oziq-ovqat xavfsizligiga jiddiy hissa qo'shishi kutilmoqda. Kelajakda qishloq xo'jaligi mahsuldorligining pasayishi tufayli oziq-ovqat narxi yuqori bo'lishi mumkin. Iqlim o'zgarishi fermerning iqtisodiy xarajatlar bilan oziq-ovqat yetishtirish qobiliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. To'satdan oldindan aytib bo'lmaydigan ob-havo va halokatli hodisalar, masalan, suv toshqini va qurg'oqchilik vegetatsiya fasllarini o'zgartirishi, suv mavjudligini cheklashi, shuningdek, begona o'tlar, zararkunandalar va zamburug'larning ko'payishiga olib kelishi mumkin, bu esa hosildorlikni sezilarli darajada kamaytiradi. Iqlim o'zgarishi fermerlarni yanada unumdor yerlarga ko'chib o'tishga majbur qiladi va unumdor erlarning mavjudligi hali ham qadrsizlanishda davom etishi mumkin, chunki ba'zi hududlar iqlimiy jihatdan qishloq xo'jaligi uchun yaroqsiz bo'lib qoladi. Bundan tashqari, iqlim o'zgarishi sababli ekstremal ob-havo hodisalari qishloq xo'jaligida hosildorlikning keskin pasayishiga olib kelishi mumkin.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) 2050 yilda dunyo aholisi 9,7 milliardga yetishini kutmoqda, bu esa o'sib borayotgan sonlarni oziqlantirish uchun oziq-ovqat ishlab chiqarishni taxminan 70% ga oshirishni talab qiladi. Qishloq xo'jaligining iqlim o'zgarishiga zaifligi aholining haddan tashqari ko'payishi natijasida kelib chiqqan oziq-ovqat xavfsizligini kuchaytirishi mumkin. Resurslardan barqaror va samarali foydalanishga qaratilgan iqlimga mos qishloq xo'jaligi amaliyotlari qishloq xo'jaligi mahsuldorligini oshirishga yordam beradi va dunyo BMT tomonidan ko'zda tutilgan oziq-ovqat xavfsizligi maqsadlariga javob beradi.

Sanoatlashtirish va natijada issiqxona gazlarining ko'payishi global isish va iqlim o'zgarishida muhim rol o'ynadi. Harorat va dengiz sathining misli ko'rilmagan ko'tarilishi, bo'ronlar, toshqinlar va qurg'oqchilik kabi ekstremal ob-havo hodisalari; haddan tashqari yog'ingarchilik; tez-tez va uzoq davom etadigan o'rmon yong'inlari; va begona o'tlar va zararkunandalar bilan zararlanish iqlim o'zgarishining qishloq xo'jaligiga ta'siridan ba'zilaridir. Raqamli ulanish bilan qo'llab-quvvatlanadigan aqlli fermerlik iqlimga chidamli qishloq xo'jaligini rivojlantirish va iqlim o'zgarishi yukini yumshatishga yordam beradi.

Zamonaviy qishloq xo'jaligi texnikasining yetishmasligi. Fermerlar duch keladigan asosiy muammolardan biri bu ularning zamonaviy dehqonchilik amaliyoti talablariga moslashish qobiliyatiga to'sqinlik qilishi mumkin bo'lgan tegishli qishloq xo'jaligi texnikasining yetishmasligidir. Fermerlar uskunadan foydalanishni o'rgatilsa, ularning hayoti sezilarli darajada rivojlanishi mumkin. Ushbu uskunani joriy etish muhim ahamiyatga ega.

Tuproq eroziyasi - shamol yoki suv tuproq zarralarini bir joydan ikkinchi joyga

ko'chirishda sodir bo'ladigan tabiiy jarayon. Bu keng ko'lamda sodir bo'lsa, fermerlar uchun jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi. Tuproq eroziyasiga ko'plab omillar sabab bo'ladi, shu jumladan tuproq sifatini buzadigan va suvni kamroq ushlab turadigan tuproqni ortiqcha ishlov berish. Suv bosganda, u tuproqning yuqori qatlamlarini juda tez olib tashlaydi. Sug'orish uchun ishlatiladigan suv miqdorini nazorat qilish, tuproqni shamol va suv eroziyasidan himoya qilish uchun mulch va qoplamali ekinlardan foydalanish, chorva mollarining haddan tashqari o'tlashiga yo'l qo'ymaslik orqali tuproq eroziyasining oldini olish mumkin.

Tuproqning Sho'rlanishi. Bundan tashqari, qurg'oqchil hududlarni sug'orishni davom ettirish tuproq muammolariga olib kelishi mumkin. Tuproqning sho'rlanishi ushbu mintaqalarning suvni singdirish qobiliyati yuqori va infiltratsiya darajasi past bo'lgan tuproqlarida keng tarqalgan. Ba'zi sug'orish amaliyotlari tuproqqa katta miqdordagi tuzlarni qo'shib, uning tabiiy sho'rlanish tezligini oshiradi. Bu tepalik yonbag'irining tagida ham sodir bo'lishi mumkin. Tuproqning sho'rlanishi er degradatsiyasining asosiy jarayoni sifatida tan olingan. Yer usti va yer osti suvlari resurslarini texnologiya bilan boyitib bo'lmaydigan bo'lsa-da, atrof-muhitni muhofaza qilish va takomillashtirishni boshqarish qimmatbaho chuchuk suvdan foydalanishni yanada samaraliroq qilishi mumkin. Masalan, qishloq xo'jaligida tomchilatib sug'orish suvdan foydalanishni qariyb 50 foizga kamaytirishi mumkin. Rivojlanayotgan mamlakatlarda uskunalar va o'rnatish xarajatlari ko'pincha ushbu samarali texnologiyalarning mavjudligini cheklaydi.

Eskirgan infratuzilma. Ko'pgina rivojlangan mamlakatlarda qishloq xo'jaligi eskirgan infratuzilmadan aziyat chekmoqda. Bunga yo'llar, ko'priklar, sug'orish va saqlash tizimlari kiradi. Infratuzilmaning yetarli darajada yangilanmaganligi va modernizatsiya qilinmaganligi qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish va tashishda cheklovlarga olib keladi.

Ishchi kuchi yetishmasligi. Rivojlangan mamlakatlarda ham qishloq xo'jaligi ishchi kuchi yetishmasligi muammosiga duch kelmoqda. Yoshlar dehqonchilik o'rniga IT yoki moliya kabi boshqa sohalarda ishlashni afzal ko'radi. Bu esa qishloq xo'jaligida malakali ishchilarning yetishmasligiga va uning hosildorligining yomonlashishiga olib keladi.

Atrof-muhit ifloslanishi. Rivojlangan mamlakatlarda qishloq xo'jaligi atrof-muhitning ifloslanishiga olib kelishi mumkin. Pestitsidlar, gerbitsidlar va o'g'itlardan foydalanish tuproq va suvning ifloslanishiga olib kelishi mumkin, bu esa ekotizim va salomatlikka salbiy ta'sir qiladi.

Yerning notekis taqsimlanishi. Rivojlangan mamlakatlarda ko'pincha yirik qishloq xo'jaligi korporatsiyalari va kichik fermer xo'jaliklari o'rtasida yerlarning notekis taqsimlanishi kuzatiladi. Bu yer va resurslardan foydalanishda tengsizlikni keltirib chiqaradi, bu esa kichik fermer xo'jaliklarining rivojlanishini qiyinlashtiradi va

ularning raqobatbardoshligini pasaytiradi.

Umuman olganda, rivojlangan mamlakatlarda qishloq xo'jaligidagi kamchilik va muammolar jiddiy e'tibor va yechimlarni talab qiladi. Mazkur sohaning barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun infratuzilmani yaxshilash, yoshlarni qishloq xo'jaligiga mehnatga jalb etish, barqaror va ekologik toza ishlab chiqarish usullarini rivojlantirish zarur.

Rivojlangan mamlakatlarda qishloq xo'jaligini rivojlantirish oziq-ovqat xavfsizligi, barqaror iqtisodiy o'sish va aholi farovonligini ta'minlashning muhim vazifasi hisoblanadi. Ushbu maqsadlarga erishish uchun bir qator qarorlar qabul qilinishi va istiqbolli yondashuvlarni amalga oshirish kerak.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, qishloq xo'jaligi oziq-ovqat xavfsizligi va barqaror rivojlanishni ta'minlashda asosiy rol o'ynashini tushunish muhim, shuning uchun innovatsion yondashuvlarni izlash va ushbu sohani rivojlantirishga sarmoya kiritishni davom ettirish zarur. Qishloq xo'jaligida muammolariga yechimlarini quyidagilar deb hisoblash mumkin:

✓ Asosiy yechimlardan biri qishloq xo'jaligiga sarmoya kiritishdir. Buni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash dasturlari, xususi investorlarni jalb etish va qishloq xo'jaligi kooperativlarini rivojlantirish orqali amalga oshirish mumkin. Investitsiyalar ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish, yangi texnologiyalarni joriy etish, infratuzilmani yaxshilash va qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyaviy resurslardan foydalanish imkonini beradi.

✓ Ishlab chiqarish samaradorligini oshirish. Qishloq xo'jaligida hosildorlik va samaradorlikni oshirish uchun zamonaviy usul va texnologiyalarni joriy etish zarur. Bunga zamonaviy o'simlik va hayvonot navlaridan foydalanish, o'g'itlar va pestitsidlardan foydalanish, ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish va resurslarni boshqarish tizimini joriy etish kiradi. Qishloq xo'jaligi xodimlarining yangi bilim va ko'nikmalarni o'z ishlarida qo'llashlari uchun ularga ta'lim olish va maslahatlar berish ham muhim ahamiyatga ega.

✓ Barqaror qishloq xo'jaligini rivojlantirish. Barqaror qishloq xo'jaligi – kelajak avlodlarning o'z ehtiyojlarini qondirish qobiliyatiga putur etkazmasdan, bugungi avlodlar ehtiyojlarini qondira oladigan istiqbolli yondashuv. Bunga erishish uchun organik dehqonchilik usullarini qo'llash, qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish, biologik xilma-xillikni saqlash va atrof-muhitga g'amxo'rlik qilish zarur. Barqaror qishloq xo'jaligini rivojlantirish atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytiradi, mahsulot sifatini oshiradi va sanoatning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A.Sattorov, Q.Allanov, B.Abdumo'minov Global iqlim o'zgarishi, uning oqibatlarini va unga moslashish. Termiz 2019.
2. "What is the biggest challenge facing the future of agriculture?" story by CSU MarComm Staff published Sept. 28, 2023
3. Калинина Л. А., Труфанова С. В. Роль аграрного образования в повышении устойчивости развития сельских территорий // Аграрный вестник Урала. 2023. Т. 23. № 9. С. 108–118.
4. Болтаева, Шахноз. "WASTE PROBLEM, SECOND LIFE OF WASTE DEVELOPMENT OF AGRICULTURE ROLE OF MARKETING." *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)* 45.45 (2024).
5. Болтаева, Шахноз. "Modern Directions of Small Business and Entrepreneurship Development in Uzbekistan." *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)* 20.20 (2022).
6. Болтаева, Шахноз. "The role of Agro-kultural marketing in the development of Uzbekistan." *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)* 1.1 (2020).